

ctos ab Erigena usque ad dimidium sæculi 15, in ea observantur omnia fere systemata quorum meminit historia philosophiæ. Si vero eadem accipiatur pro scholastica-christiana, prout edocetur et evolvitur a principibus Scholæ S. Anselmo, Alberto Magno, D. Thoma, S. Bonaventura, Bacone, etc. ea quidem non continet systemata erronea quæ fidei simul et rationi adversantur; ast complectitur infinitam ferme varietatem opinionum et systematum, adeo ut in ipsa philosophia moderna, vix systema aut opinionem reperias, ex his quæ salva fide sustineri possunt, quæ apud Scholasticos non inveniantur vel ex integro, vel in semine. Igitur

Nota seu character generalis philosophiæ scholastico-christianæ, est unitas cum varietate. Unitas, quatenus systemata philosophica veritati divinæ tamquam criterio indirecto subjicit, nihil tamquam verum admittendo quod principiis fidei revelatæ adversatur: sciebant etenim Scholastici, veritatem veritati nunquam opponi. Varietas vero, quatenus salva fide catholica, systemata diversa, multiplices doctrinas, ac opiniones oppositas adinveniebant, tuebantur et evolvebant. Sed vero, hæc ipsamet philosophia, ut res omnis humana postulat atque præ se fert,

Defectibus et vitiis subjecta fuit. Nam: 1.º apud plures ex Scholasticis, præsertim vero apud eos qui sæculis 14 et 15 aut post eadem scripserunt, subtilitatibus ac quæstionibus vanis nimium indulgit: 2.º formas litterarias nimis neglexit, rudi, incomposito ac barbaro stilo utens, mentem et memoriam vacuis formulis non raro obruens potius quam illustrans: 3.º scientias mathematicas, physicas et naturales parvificat, earundem cultum ac progressum nimis negligendo: hic tamen postremus defectus conditionibus ac circumstantiis temporis magna ex parte est tribuendus. Postulabat æquitas, ut philosophi posteriores, his defectibus depellendis vires et animum intenderent; ast fato nescio quo effectum est, ut ad extrema declinantes, prout sæpe contingit in humanis, scholasticam philosophiam non instaurare, perficere et complere, sed convellere ac penitus eradicare conati sint. Præter recensitos defectus extiterunt simul

Causæ aliæ quæ pugnam adversus scholasticam philosophiam simulque ejus ruinam paraverunt. Ac 1.º scripta Occami, qui nominalismum Roscellini ac rationalismum Abæ-

lardi ex parte excitans, independentiam rationis ac despectum potestatis Sannorum Pontificum præparavit atque promovit: 2.º magnum schisma Occidentis, ex quo imminuta est religionis christianæ ac Sedis Apostolicæ veneratio: 3.º regum ac potestatis sæcularis nimia exaltatio, cujus exaggerationem et abusum promoverunt jurisperiti, qui legibus christianis, Romani ac Cæsarei juris placita substituere aggressi sunt: 4.º Wicleffistarum et Hussitarum errores et bella contra auctoritatem Ecclesiæ per Lutherum postea renovata: 5.º artis typici ac Novi Orbis inventio sive detectio, quæ mentium, idearum et scientiarum ingentem excitarunt agitationem, ac veluti convulsionem quandam non semper ad meliora declinantem: 6.º adventus Græcorum sapientium, qui e Constantinopoli ejecti, in Europæ regnis constituerunt, ubique diffundentes nomina, libros ac doctrinam veterum Græcorum et orientalium scriptorum.

CAPUT SEXTUM.

SECUNDI PERIODI TERTIA EPOCHA,

Seu Universæ Philosophiæ sexta ætas.

PHILOSOPHIA MODERNA

Nemo est qui nesciat, juveni catholico atque tyroni christianæ philosophiæ non parum interesse, exactam et plenioram notitiam accipere philosophiæ modernæ. Siquidem, absque ejusmodi notitia, nec poterit tuto et recta ratione eandem dijudicare, nec (quod fortasse præcipuum existit in re hac) errores et pericula systematum acatholicorum, quibus eadem scatet, vitare, nec demum traditionem, motum et vicissitudines philosophiæ christianæ postremis hisce sæculis, tenere et agnoscere.

Quæ quidem nos præ oculis habentes, in ejusmodi philosophia exponenda paulisper immorabimur, ita tamen ut elementarii operis naturam, objectum et conditionem obli-

vioni minime tradamus. Hæc porro major elucidatio, *distinctionem* seu divisionem argumenti per articulos et *paragraphos* expostulat.

ARTICULUS PRIMUS.

Transitus a philosophia scholastica ad modernam.

§ I.

Philosophia transitionis.

Conditiones et causæ superiori paragrapho enumeratæ, effecerunt ut philosophia specialem statum obtineret a dimidio sæculi 15 ad finem usque 16, qui status *periodus transitionis* non immerito posset nuncupari, quoniam eo tempore humana mens vires suas quaquaversum exeruit, varias multiplicesque vias in philosophicis arripiendo. Nos porro brevitati et claritati consulentes, philosophos hujus periodi ad quinque classes revocamus. Quarum prima eorum est, qui aut platonismo adhæserunt, aut Aristotelem oppugnare: secunda, eorum qui aristotelismo puro adhæserunt: tertia, eorum qui eclecticam viam secuti sunt, systemata aut scholas varias varie permixcentes, ita tamen ut magis aut minus vel ad pantheismum, vel ad sensualismum, vel ad scepticismum declinarint: quarta eorum qui mysticismum amplexati sunt: quinta, eorum qui philosophiam scholasticam vitiis purgare, eamque instaurare et perficere studuerunt. Itaque,

1.º Ad primam classem pertinent

a) *Georgius Gemistus* seu Plithon, natus Constantinopoli 1458, et ad Concilium Florentinum missus; atque *Bessarion* Gemisti discipulus, socius ejusdem in Concilio Florentino, ac tandem Romanæ Ecclesiæ Cardinalis renunciatus.

b) *Marsilius Ficinus*, qui Florentiæ 1433 natus, ac princeps et præsidens Academiæ platoniciæ a Cosma de Medicis datus, moritur 1496. Græcæ linguæ apprime peritus, non Platonis modo, sed neoplatonicorum etiam opera multè latine reddidit, platoniciam philosophiam summis extollens laudibus.

c) Doctrinam et scholam Aristotelis refellere ac destruere aggressus et *Petrus Ramus* (La Ramée) in Gallia 1515 natus, qui post varias vitæ vicissitudines interfectus fuit Parisiis 1572. In operibus quæ inscribuntur: *Institutiones Dialecticæ*, et *Animadversiones Aristotelicæ*, totus est in Aristotele refellendo et Scholasticis contemnendis. Ramum in hac parte imitatus est *Franciscus Patrizzi* in Illyrico natus 1529.

2.º *Aristotelismo puro* adhæserunt

a) Inter Græcos, *Georgius Trapizuntinus*, natus 1396; et alius *Georgius Scholarius*, qui et *Gennadius* solet nuncupari. Hi adversus platonicos doctrinam Aristotelis acriter tueri et propugnare aggressi sunt.

b) *Petrus Pomponatius* Mantuæ natus 1462, et Bononiæ mortuus 1524: præcipuus est inter Latinos qui Aristotelis doctrinam non solum vehementer tuitus est, sed exaggeravit etiam ac contorsit, errores graves contra rationem atque fidem edocens. Scripsit inter alia: *De Fato*, *Libero Arbitrio* et *Prædestinatione*:—*De Immortalitate Animæ*:—*De Incantationibus*, in quibus non pauca erronea habet (1). Aristotelismum tuiti sunt etiam *Cæsar Cremonini*, natus 1552 et mortuus 1630: et *Jacobus Zabarella*, Patavii natus ac 1589 mortuus.

3.º Eclecticam viam magis aut minus amplexati sunt,

a) *Joannes Picus* princeps Mirandulæ anno 1463 natus, et mortuus 1494, qui philosophiam Platonis cum doctrina Aristotelis conciliare est aggressus, quod opus perficere immatura morte impeditus est (2). Nepotem habuit *Joannem Franciscum*, qui eum in philosophicis secutus est.

(1) «Segun él, por la sola razon no puede probarse que el alma deba ser inmortal. Citando sobre esto á Santo Tomás, refiere las razones del Santo Doctor y las combates con sofismas.» Bouvier, *Histor. de la Filos.* t. 2.º, pag. 32.

(2) Mira sunt quæ de viro isto narrantur: «A la edad de veinte y cuatro años se fué á fijar en Roma, único teatro que le pareció digno de su nacimiento, de su capacidad y de su ciencia. Queriendo brillar en aquella capital de un mundo desconocido, redactó una tésis titulada *De omni scibili*, conteniendo novecientas conclusiones tomadas de diferentes autores antiguos y modernos, escolásticos,

b) *Jordanus Bruto* et *Andreas Cesalpini*, qui propria et aliena placita permixcentes, ad pantheismum declinaverunt; primus quidem ad pantheismum eleatico-neoplatonicum (1): alter vero ad pantheismum psychologicum, affinem ei quem docuerat Averroes. Bruno natus est Nolæ prope Neopolim circa dimidium sæculi decimi sexti: ordinem Prædicatorum est amplexus, quem deseruit; vel ante vel post emissam professionem, atque post varias vitæ vicissitudines, flammis traditus est Romæ tamquam hæreticus anno 1600.

c) *Bernardinus Telesio* in regno neapolitano 1508 natus, qui ecclēticam viam ita tenet, ut ad empyrismum et atomismum Democriti vehementius declinet. Hunc postea quodammodo secutus ac imitatus est *Petrus Gassendi*, in Gallia 1592 natus, qui philosophiam atomisticam Epicuri instaurare aggressus est. Ejus præcipua opera sunt: *Syntagma philosophiæ Epicuri, cum refutationibus dogmatum quæ contra fidem christianam ab eo asserta sunt.*—*Philosophia Epicuri.*—*Animadversiones in decimum librum Diogenis Laertii.* Helvetii doctrinam summopere suspexit et laudavit: unde jure merito haberi potest tamquam unus e parentibus et asseclis philosophiæ sensualisticæ.

d) *Montaigne* (Michael) gallus scriptor, qui anno 1533 natus mortem oppetivit 1592. Auctor hic in opere cui titulus: *Tentamina* (Essais) ad scepticorum palatum non raro loquitur, atque sceptica principia frequenter spargit. Atque eundem in re hac secutus atque imitatus est *Petrus Charon*, Parisiis anno 1541 natus, et ibidem mortuus 1603.

e) *Sanchez* (Franciscus) Braccaræ in Lusitania anno 1562

latinos, griegos, hebreos, caldeos, egipcios, etc.; y otras quinientas formuladas por él mismo. Hizo fijar esta tésis, la mandó á las mas célebres academias de Europa, y se comprometió á sostener públicamente quanto en ella se contenia. Invitó á los sábios de todos los países á que acudiesen á argüir contra él, ofreciéndoles además pagar los gastos del viaje.» Bouvier, *Ibid.*, pág. 17.

(1) «Le système de Bruno, ait Tennemann, n'est autre chose que la doctrine des Eleates et de Plotin, epurée et développée; c'est un pantheisme qu'on a souvent donné à tort pour atheisme, exposé avec une force entraînant de persuasion et une grande richesse d'imagination.» *Manuel cit.*, t. 2.º, pag. 46.

ex parentibus judæis probabiliter natus, qui insignis medicus evadens, hanc scientiam Tolosæ et apud Montempesullanum professus fuit, atque in priori civitate vitam cum morte commutavit anno 1632. Præter opera quædam medica, scripsit librum cui titulus: *De multum nobili et prima universali scientia: Quod nihil scitur*; quo in opere universalem ferme scepticismum sectatur atque tuetur. In ipsa operis præfatione aperte significat et ostendit, se scepticismo adhærere, hominem veritatem certo adsequi non posse; immo vero, fatetur se non alium scopum sibi proposuisse in opere conscribendo nisi id ipsum demonstrare (1): quapropter jure merito haberi posset tamquam præcipuus doctor et parens recentioris scepticismi.

f) *Justus Lipsius*, natus in Belgio 1547, et mortuus 1606, qui ad stoicismum declinavit, eumque redintegrare aggressus est; quam etiam tenuit *Scioppius* (Gaspar Schopp) natus in Germania 1576.

4.º Scholam mysticam coluerunt:

1.º *Nicolaus Cusanus* sanctæ romanæ Ecclesiæ Cardinalis, prope Treverim in Germania natus 1401, et mortuus 1464. Auctor est operis cui titulus: *De Docta Ignorantia*: 2.º *Joannes Reuchlin* germanus et ipse, natus 1455 et mortuus 1522,

(1) Ecce quædam ipsius verba ex præfatione ea desumpta: «A prima vita, naturæ contemplationi addictus, minutim omnia inquirebam; et quamvis initio avidus animus sciendi, quocumque oblato cibo contentus essot, utcumque, post modicum tamen tempus, indigestione prehensus revomere cæpit omnia. Quærebam jam tunc quid illi darem quod et perfecte ampleretur et frueretur absolute; nec erat qui desiderium impleret meum. Evolvebam præteritorum dicta, tentabam præsentium corda, idem respondebant; quod tamen mihi satisfaceret omnino nihil.. Qua magis cogito, magis dubito. Despero: persisto tamen. Accedo ad doctores, avide ab iis veritatem expectaturus. Quisque sibi scientiam construit ex imaginationibus tum alterius tum propriis; ex his alia inferunt... quosque labyrinthum verborum absque aliquo fundamento veritatis produxere... Tu igitur quisquis es ejusdem mecum conditionis temperamentique quique de rerum naturis sæpissime tecum dubitasti, dubita modo mecum... Nec proinde tamen veritatem tibi omnino polliceor, ut qui eam ut alia ignorem; nec eam arripere speres unquam aut sciens tenere: sufficiat tibi quod et mihi, eandem agitare. Hic mihi scopus, hic finis est.»

qui scripsit: *De Arte Cabalistica*, et tractatum *De Verbo Mirifico*: 3.º Agrippa (Henricus Cornelius) Coloniae 1487 natus, et 1535 mortuus, qui inter alia scripsit opera quae inscribuntur: *De Vanitate scientiarum* et *De Philosophia occulta*, in quibus mysticismum et magiam prosequitur et extollit: 4.º Paracelsus (Philippus Bombast de Hohenheim) apud Einsiedlen in Helvetia natus 1495, et mortuus 1541, qui medicinam, chimiam, ac philosophiam, sub formulis astrologicis, magicis et mysticis tradidit: 5.º Hieronymus Cardan, Ticini in Italia 1501 natus, et Romae mortuus 1576: 6.º Robertus Fludd medicus anglus, natus 1574 et mortuus 1627; auctor operis cui titulus: *Historia Mosaica*, et alterius quod inscribitur: *Historia macro et microcosmi metaphysica, physica et technica*: 7.º Jacobus Böhme natus in Görlitz 1575, et mortuus 1624, qui primum sutoriae arti, deinde meditationi et solitudini deditus, mysticismo et illuminismo adhæsit, quibusdam etiam conscriptis operibus quae inscribuntur: *De Anima*—*De Incarnatione*, et aliud magis celebratum cui titulus: *Aurora*.

Quinto loco veniunt hi qui scholasticæ philosophiæ reformationem aut instaurationem promoverunt, de quibus ut sigillatim et fusius dicatur, sit

§ II.

*Philosophi qui scholasticæ philosophiæ instaurationem per-
tentarunt.*

Non defuere in ac periodo agitationis philosophicæ ac litterariæ, viri præstantissimi, qui dum agnoscebant veritatem, perfectionem doctrinæ, et utilitatem philosophiæ scholasticæ, ejusdem defectus et vitia simul agnoscebant et damnabant. Quapropter, ut erant viri non partium studio et imaginationis æstu abrepti, sed prudentes et amore veritatis acti, præfatis defectibus medendis ac vitiis exulandis incubuerunt, scholasticam philosophiam non destruere et eradicare, ut alii, sed instaurare potius et perficere curantes et volentes. Quos inter viros eminent,

a) Cajetanus (Thomas de Vio) Ecclesiæ cardinalis ex ordine Prædicatorum, Cajetæ in Italia 1469 natus, et Romæ mortuus 1534. Etenim in conscriptis operibus philosophicis

et theologicis, si non omnia, et certe plurima præcedentium Scholasticorum vitia devitat. Eum tamén in re hac superavit

b) Franciscus Suarez Granatensis e Societate Jesu, natus 1548 et mortuus 1617, qui in egregio opere quod inscribitur: *Disputationum Metaphysicarum*, etc., universam ferme philosophiam pertractat, exclusis magna ex parte defectibus, qui in methodum scholasticam irrepserant.

Præter duos hosce, fuere alii, qui non philosophica scribendo, sed defectus et vitia Scholasticorum vehementer designando et improbando, in scholastica philosophia instauranda adlaborarunt; quod quidem effecerunt, præter alios,

c) Desiderius Erasmus, natus Roterodami 1467 et mortuus 1536, qui scholasticæ philosophiæ vitia non solum ostendit et improbavit, sed exaggeravit etiam, ac nimis acriter et libere (1), pro conditione proprii ingenii, perstrinxit. Verius, utilius ac moderatius eandem rem prosecutus est

d) Melchior Canus, insignis theologus ex ordine Prædicatorum, in oppido Taraneon natus 1520, qui Toleti e vivis excessit. Siquidem, in egregio et notissimo opere *De Locis Theologicis*, non semel, pro data opportunitate, scholasticæ et Scholasticorum defectus et vitia detegit et carpit, simulque viam indicat qua philosophiam pergere oportet.

Notum quippe est, eximium scriptorem hispanum non semel irridere, atque vehementer improbare praxim Scholasticorum illorum, qui de universalibus, de nominum analogia, de maximo et minimo, aliis hujusmodi, longas disputationes texuerunt tegebantque (2). Quin etiam, vehementer adlaboravit pro convellendo et eradicando præjudicio illo, quo non pauci Scholastici abripiabantur, dum Aristotelis sententias et opinationes oraculi loco habebant: «Non enim æquum est, scribit (3), ut apud Christi discipulos tantum ethnici unius autoritas possit, ut etiam sine ratione vincat...

(1) Namque ipsemet de seipso ita loquitur: «Ut ingenue, quod verum est, fatear, sum natura propensior ad jocos quam fortasse deceat, et linguæ liberioris quam nonnumquam expediat.»

(2) Vid. *de Locis Theol.* lib. 9, cap. 7.º

(3) *Op. cit.* lib. 10, cap. 5.º

sed cum plerique ab illo (Aristotele) non aliter atque ab oraculo pendere videantur... minuenda est hæc opinio, ne ab hujus philosophi placitis dissentire piaculi loco sit.» Nee quoad Aristotelem modo, sed universim quoad omnes scriptores, ipsosque theologiæ principes, moderamen et crism adhibenda docet Melchior Canus. Quo circa, hæc, præter alia, scribit (1): «Refert certe in quacumque arte plurimum, unum in illa excellentem authorem legere, cui potissimum te addicas. Nullus tamen, quamlibet eruditus, sentiendi tibi et dissentiendi author futurus est. Nemo enim fuit omnium, qui non ut homo interdum allucinaretur.» Et alibi (2): «Qua in re etiam in theologia multa peccantur, ut illi qui Divi Thomæ, Scotique opiniones, vel indiscussas amplectuntur, proque his non aliter pugnant ac pro aris et focis (3).»

Hæc tamen omnia peragit Canus, congrua moderatione et sobrietate, scholasticæ philosophiæ nimirum, veritatem et utilitatem defendendo et propugnando, quin ejusdem vitia atque defectus nimis exaggeret, secus ac effecit laudatus Erasmus, cui in re hæc accommodari potest effatum illud ipsi a quodam critico applicatum: *Damnatus in plerisque, suspectus in multis, caute legendus in omnibus.*

Præter hucusque recensitos, in philosophia Scholæ instauranda et perficienda, ratione magis scientifica ac universaliori, adlaborarunt Ludovicus Vives et Thomas Campanella: quandoquidem, hi philosophiam tradiderunt, in qua a defectibus et vitiis scholasticæ declinantes, ejusdem simul veritatem atque dogmata præcipua conservarunt et propugnarunt, prout eorum opera intuentibus facile patebit. Atque ut de hisce summis viris quidpiam proferamus:

A) *Ludovicus Vives* Valentini Edetanorum in Hispania na-

(1) *Vid. de Locis. Theol. lib. 10, cap. 5.*

(2) *Ibid. lib. 9, cap. 7.*

(3) Melchiori Cano adstipulatur in re hæc, Alfonsus de Castro, insignis ejusdem sæculi theologus Ord. Min. cujus ecce verba: «Ego enim miserimam hæc dicerem servitutem, sic esse humanæ sententiæ addictum, ut non liceat ullo modo illi repugnare; qualem patiuntur hi, qui se tantum Beati Thomæ, aut Scoti, aut Occam dictis subjiciunt, ut ab eorum placitis in quibus jurasse videntur, nomina sortiantur.» *Contra Hæres. lib. 1.º, cap. 7.*

tus est anno 1492, atque ut erat vir maximi ingenii, eximius evasit omni ferme disciplinarum genere, prout ejus opera satis aperte ostendunt. Mariæ Angliæ reginæ magister extitit, ac in Academia Lovaniensi publice ad plures annos docuit, ibidemque moritur anno 1540. Ejus doctrina philosophica hæc, inter alia, continet:

1.º Quoad philosophiam ejusque methodum.

a) Philosophiæ, quæ certe reliquis naturalibus disciplinis et artibus supereminet, ita operam dare oportet, ut vitemus disputationes, pugnas ac vitia ea, quæ vanitati fovendæ potius, quam veritati detegendæ prosunt: ejus porro tamquam præcipuam partem ac finem habebimus religionem, «quam a Deo ipso accepimus... hæc sola reducit nos ad originem a qua egressi sumus (1), et ad quam tendimus, nec est alia hominum perfectio; quandoquidem, hoc demum est perfici unumquodque, finem cui conditum est, nancisci.»

b) Quod attinet ad dialecticam, «non est in ea plus operæ insumendum (2), quam satis est ad cæterarum artium ministerium;... itaque tanta est dialecticæ artis accipienda cognitio, quantum sat est ad efficiendum ne illius ignoratio in reliquis artibus nobis officere queat.»

c) Non solum in physicis, sed «in omni philosophia quæ est de natura... initio exhibenda sunt facillima, id est, sensibus ipsis pervia; hi sunt enim ad cognitionem omnem aditus (3).»

2.º Quoad Deum et mundum.

a) Deus omnimoda infinitate gaudet; «nam si finitus est ac limitatus (4), velim scire quis ei limites præfixit?» Quinimmo, Dei infinita potentia constat, sive mundus ponatur æternus, sive non; nam «si æternus est (5), declaratur conservatione per tempus infinitum sine lassitudine; sin aliquo temporis principio est exortus, infinita virtus ostenditur productione ex nihilo.»

(1) *De Tradendis Discip. lib. 1.º, cap. 2.*

(2) *In Pseudo-Dialect. pag. 58, t. 3.º edit. Mayans.*

(3) *De Trad. Disc. lib. 1.º, cap. 1.*

(4) *De Prima Philosoph., lib. 2.º, pag. 264.*

(5) *Ibid. pag. 263.*

b) Est autem Deus «per se felicissimus (1), nec felicitatem suam aliunde accipit, nec vices ullas sentit felicitatis, ut vel loco aliquo vel tempore, quidquam felicitati accedat, aut decedat: una essentia, una beatitudo, simplex, et sui semper similis.»

c) Mundum ex nihilo condidit Deus, idque libere non necessario aut naturaliter. Quinimmo etiam, Deus non solum est «actionum suarum compos et dominus,» sed dicendum (2) «in eo esse fontem libertatis purum,» a quo profluit «libertas profecto nostrarum functionum, et libertas spirituum omnium.»

d) Porro, «causa condendi mundi efficiens fuit ejus bonitas, finis beatitas... quo circa perfectiones quæ sunt in Deo, communicantur rebus conditis et ex illis sunt perfectiones, sed imperfectæ si cum eisdem conferantur in Deo existentibus (3).»

e) Æternitas adjudicanda est mundo, non solum quoad formam sed etiam quoad materiam; «quocirca, non est quidem æterna materia, semel tamen cuncta est producta... et nihil materiæ perit (4).»

5.º Quoad hominem.

a) «Hominem Deus in hoc mundo collocavit instruxitque quibus opus esset ad nanciscendam felicitatem immortalem: ergo perfectus est homo Deo, qui ad hunc modum est adornatus; perfectus vero sibi, qui jam æternitate perfruitur... perfectus est nemo quandiu ævum hoc degit, sed vir bonus qui in stadio sese exercet pietatis (5).»

b) Homo est substantia coalescens ex corpore organis instructo et anima rationali, quæ «supremum locum obtinet, et quæ inferiores omnes vi sua continet.» Siquidem, tria existunt «animarum genera, nempe, vegetatrix, sentiens, cognoscens sive cogitans (6).»

(1) *De Prima Philosoph.*, lib. 3.º, pag. 287.

(2) *Ibid.* lib. 2.º, pag. 267.

(3) *Ibid.* lib. 3.º pag. 287 et 291.

(4) *Ibid.* lib. 2.º pag. 216.

(5) *Ibid.* lib. 3.º, pag. 286.

(6) *De Anima*, lib. 1.º, pag. 338.

c) In homine non secus ac in reliquis viventibus unica est anima. Hæc porro essentialiter ab animis brutorum distinguitur; nam «animas brutorum orbas esse rationis, ex figura ipsa formæ, totoque corpore facile est colligere.» Nihilominus tamen, «si discursus est transitus aliquis ab aliquo in aliud, dubitandum non est quin discurrant muta; si per collationem a minus notis progressus ad magis nota, vel ab uno ad aliud ex illo dependens aut sequens, manifestum est non discurrere (1).»

d) Tam in homine quam in animali, præter quinque sensus externos «qui a Deo tributi sunt animali (2) ad salutem ipsius,» existunt alii interni, imaginatio et phantasia, sensus communis «quo judicantur sensilia absentia, et discernuntur ea quæ variorum sunt sensuum,» æstimativa et memoria.

Jam vero, «hæ sensuum, sive exteriorum, sive interiorum facultates, supremæ sunt in brutis (3), in homine vero menti inserviunt. Ast etenim «hominis anima, qua est hominis ex tribus constat præcipuis sive functionibus, sive facultatibus... hæ autem sunt mens sive intelligentia, voluntas ac memoria, in quibus relucet imago divinæ Trinitatis (4).»

B) *Thomas Campanella*, Stili in Calabria natus 1568 ante decimum sextum ætatis annum ordinem Prædicatorum amplectitur, ubi eximius evasit philosophus, atque post varias insolitasque vitæ vicissitudines, moritur Parisiis 1639. Porro hic philosophus,

1.º Disciplinis cunctis philosophicis, physicis ac mathematicis apprime quidem fuit peritus, at nimio imaginationis æstu abreptus, non omnes profunde penetravit, atque erronea quædam docuit, ex. gr. mundum ejusque partes sensu quodam esse prædita.

2.º Aristotelis philosophiam ad exaggerationem usque oppugnavit; scholasticam tamen, prout a D. Thoma tradita et evoluta fuerat, tuitus est, cujus etiam præcipua dogmata

(1) *De Anima*, lib. 2.º, pag. 358.

(2) *Ibid.* lib. 1.º pag. 321.

(3) *Ibid.* pag. 329.

(4) *Ibid.* pag. 342.

philosophica, non vero physica, conservavit. Hinc adstruit D. Thomam, christianæ potius quam aristotelicæ philosophiæ esse discipulum, atque eos qui aliter sentiunt ita refellit et carpit: «Præcipua dogmata Aristotelis et maxime propria ejus, sunt a S. Thoma derelicta vel oppugnata... Hæc et alia multa sunt quæ manifestant D. Thomam, non Aristotelis, sed sapientiæ christianæ discipulum, et confundunt sciolos aliter docentes (1).»

3.º Necessitatem experientiæ et observationis pro scientiis physicis maxime et frequenter inculcavit; pro philosophicis vero novum ordinem et clasificationem instituit, easque omnes instaurare est aggressus, vitia methodi scholasticæ rejiciendo et oppugnando, hancque instaurationem ad praxim multis conscriptis operibus revocans (2).

4.º Igitur Campanella prius et melius quam Cartesius, scholasticam philosophiam instaurare curavit; namque instaurationem ejus non destructionem, ut Cartesius et Bacon, perficere est aggressus. Prius etiam quam Cartesius, scepticismum, qui in philosophiam invehit cæperat, convellit ac profligavit (3).

(1) *Prodromus Phil. Instaur.*

(2) Innumera pene sunt, quæ pro philosophia ac reliquis scientiis instaurandis scripsit, inter quæ eminent: *Philosophia sensibus demonstrata, et in oculo disputationes distincta, adversus eos qui proprio arbitrato, non autem sensata duce natura philosophati sunt.*—*Prodromus philosophiæ instaurandæ.*—*Realis Philosophiæ epilogisticæ partes quatuor, hoc est, de rerum natura, hominum moribus, politica, cui Civitas Solis est adjuncta, et æconomica cum adnotationibus physiologicis.*—*Philosophiæ Rationalis partes quinque, videlicet: Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Poetica, Historiographia, juxta propria principia.*—*Disputatio in prologum instauratarum scientiarum ad scholas christianas.*—*Universalis Philosophiæ seu metaphysicarum rerum juxta propria dogmata, lib. 18.*—*Commentarius de sensu rerum, et aller de investigatione rerum.*—*Apologia pre Galilæo, mathematico Florentino.*—*Astrologicorum libri sex, in quibus astrologia omni superstitione Arabum et Judæorum eliminata, physiologicè tractatur, secundum sacras Scripturas, et doctrinam S. Thomæ, et Alberti, et summorum theologorum.*

(3) Ipsemet Tennemann, qui Cartesium et Baconem nimis extollit, hæc scribit: «Campanella était un esprit éclairé et philosophique; il joignait à des connaissances très étendues un véritable amour

5.º Nihilominus, Campanella non modo paradoxa quædam in politicis et socialibus habet, sicut videre licet in ejus opere cui titulus: *Civitas solis* (1), sed in ipsis quoque philosophicis atque physicis, absurda non pauca et peregrina non raro pronuntiat atque tuetur. Speciminis loco audiantur ipsius sententia et doctrinæ circa rerum fere omnium sensum, circa mundi constitutionem et animationem, aliaque hujusmodi: «Sentit ergo cælum, et terra, et mundus, animaliaque intra ipsum manent, sicut vermes intra ventrem corporis humani.

Ossa, pili, nervi, sanguis, spiritus omnes sentiunt.

Si homini præter spiritum incorporeum necessaria est mens immortalis, multo magis necesse est inesse mundo no-

de la vérité, dont il faisait la condition première de toute philosophie. Comme Bacon, il proposa une nouvelle manière de classer les sciences. Il avait, tant sur la philosophie que sur beaucoup d'autres études, d'excellentes vues; mais la vivacité de son esprit l'empêchait d'approfondir avec patience, et de terminer ce qu'il commençait... Avant tout, ce qui occupe le plus Campanella, c'est de rechercher la possibilité d'un dogmatisme philosophique à opposer au doute des sceptiques, et il donne là-dessus un travail assez complet dans sa *Metaphysique*.» *Manuel de l'Histoire de la Philos.* t. 2. pag. 64.

(1) Eo in opere, Campanella societatem Commiscitur atque sibi fingit, quæ non nisi in cerebro hominis æstu imaginationis abrepti, consistere potest. Ejus porro socialis theoria affinitatem obtinet cum *Republica* Platonis, cum *Utopia* Mori, atque etiam ex parte cum recentiori Sansimonismo. «Les Solariens (*incolæ Civitatis Solis*) sont les plus hereux des hommes: ils ont pour chef un grand metaphysicien, qui gouverne au moyen de ses trois ministres, Puissance, Sagesse, Amour. Puissance a la guerre dans ses attributions, Sagesse les arts, les lettres et les sciences; Amour, la vie physique et les théories de la génération... L'éducation est la même pour tous les solariens, et l'ordre des mérites détermine la hiérarchie des pouvoirs. Le grand metaphysicien est la première capacité du pays... Du reste tout est commun dans la Cité du Soleil, logements, lits et dortoirs... Le travail est commun aussi; seulement les magistrats en font la distribution, soit entre les sexes, soit entre les individus, de manière à ménager les forces et à concilier les aptitudes... Comme Morus, le moine de Calabre ne veut pas que l'argent monnayé ait cours dans sa ville imaginaire; il admet seulement qu'il puisse servir aux échanges avec l'étranger.» Reybaud, *Etudes sur les Reformateurs socialist. moder.* tom. 2.º pag. 74-75.